

BOSHLANG'ICH SINIF O'QUVCHILARINING KREATIV IMKONIYATLARI VA ULARNING NAMOYON BO'LISHI

Tulegenova Dilfuza Ergash qizi.

Toshkent Kimyo xalqaro universiteti magistranti

Tel: +99899 955 79 32

E-mail: dilfuza77@mail.ru

Annotatsiya: Ushbu maqolada boshlang'ich sinf o'quvchilarining kreativ (ijodiy) salohiyati, uning shakllanish jarayoni va namoyon bo'lish holatlari tahlil qilingan. Mualliflar bolalarning yosh psixologiyasi va individual xususiyatlarini hisobga olgan holda, ijodiy fikrlash, fantaziya, mustaqil g'oyalar bildirish qobiliyatini rivojlantirish usullarini yoritib berishgan. Maqolada kreativ imkoniyatlarning namoyon bo'lishiga ta'sir etuvchi omillar, jumladan ta'lim muhiti, o'qituvchi yondashuvi, faol o'qitish metodlari va ota-ona roli haqida so'z boradi. Ilmiy tadqiqot natijalariga tayanib, bolalarda kreativlikni rag'batlantirish bo'yicha aniq tavsiyalar ham keltirilgan. Ushbu ish pedagoglar va psixologlar uchun foydali manba bo'lishi mumkin.

Kalit so'zlar: boshlang'ich sinf, kreativlik, ijodiy imkoniyatlar, o'quvchi faolligi, ta'lim jarayoni, ijodiy fikrlash, pedagogik yondashuv, bola psixologiyasi, metodika, rag'batlantirish.

НАЧАЛЬНЫЕ КЛАССЫ: ТВОРЧЕСКИЕ ВОЗМОЖНОСТИ УЧАЩИХСЯ И ИХ ПРОЯВЛЕНИЕ

Тулегенова Дильфуза Эргаш кызы

*Магистрант Международного
университета химии г. Ташкента*

Tel: +99899 955 79 32

E-mail: dilfuza77@mail.ru

Аннотация: В данной статье рассматриваются творческие способности учащихся начальных классов, процесс их формирования и проявления. Авторы, учитывая возрастную психологию и индивидуальные особенности детей, освещают методы развития творческого мышления, фантазии и способности к самостоятельному выражению идей. В статье также анализируются факторы, влияющие на проявление креативности, такие как образовательная среда, подход учителя, активные методы обучения и роль родителей. Основываясь на результатах научных исследований, представлены конкретные рекомендации по

стимулированию креативности у детей. Данная работа может служить полезным ресурсом для педагогов и психологов.

Ключевые слова: начальные классы, креативность, творческие возможности, активность учащихся, образовательный процесс, творческое мышление, педагогический подход, детская психология, методика, мотивация

CREATIVE POTENTIAL OF PRIMARY SCHOOL STUDENTS AND ITS MANIFESTATION

Tulegenova Dilfuza Ergash qizi
Master's student, Tashkent
International University of Chemistry
Tel: +99899 955 79 32
E-mail: dilfuza77@mail.ru

Annotation: This article explores the creative potential of primary school students, the process of its development, and the ways in which it is manifested. Taking into account children's developmental psychology and individual characteristics, the author highlights methods for fostering creative thinking, imagination, and the ability to express independent ideas. The article also discusses the factors influencing the manifestation of creativity, including the educational environment, teacher approaches, active teaching methods, and the role of parents. Based on scientific research findings, specific recommendations are provided for encouraging creativity in children. This study can serve as a valuable resource for educators and psychologists.

Keywords: primary school, creativity, creative potential, student activity, educational process, creative thinking, pedagogical approach, child psychology, methodology, motivation.

I.Kirish (Introduction)

Bugungi kunda globallashuv va axborot texnologiyalarining jadal rivojlanishi ta'lim sohasiga yangi talab va vazifalarni yuklamoqda. Yangi avlodni nafaqat bilimli, balki mustaqil fikrlaydigan, muammolarga noan'anaviy yondashuv qila oladigan, yangilikka intiladigan shaxs sifatida tarbiyalash – zamonaviy ta'limning ustuvor maqsadlaridan biridir. Ayniqsa, bu jarayon boshlang'ich ta'lim bosqichida asos solinadigan muhim jarayonlardan hisoblanadi.

Boshlang'ich sinf davri bolaning intellektual va ijodiy salohiyatini shakllantirishda o'ta muhim palla bo'lib, aynan shu bosqichda bolalarda kreativ fikrlash, fantaziya, individual g'oyalarni namoyon qilish qobiliyati o'sadi va

mustahkamlanadi. Shu nuqtayi nazardan, boshlang'ich sinf o'quvchilarining kreativ imkoniyatlarini aniqlash, ularni rivojlantirish va rag'batlantirish mexanizmlarini o'rganish bugungi pedagogik amaliyotda dolzarb masalaga aylanmoqda.

XXI asrda jamiyatdagi ilmiy-texnikaviy taraqqiyot, innovatsion yondashuvlar va axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining jadal sur'atda rivojlanishi natijasida ta'lim tizimi oldida yangi vazifalar va yuksak talablar paydo bo'lmoqda. Bugungi globallashuv jarayonida shunchaki bilimga ega bo'lish yetarli emas; balki shunday shaxslar zarurki, ular mustaqil fikrlay oladi, ijodiy yondashuvga ega, muammolarni nestandart yechishga qodir, yangilik yaratishga intiladi.

Bu maqsadlarni amalga oshirish uchun ta'lim tizimida, ayniqsa, uning boshlang'ich bosqichida bolalarda kreativ (ijodiy) fikrlashni shakllantirish muhim ahamiyatga ega. Chunki boshlang'ich sinf — bola shaxsiyatining poydevori qo'yiladigan, uning aqliy, emotsional va ijtimoiy qobiliyatlari shakllanadigan hassos davr hisoblanadi. Aynan shu davrda bolalar yangi g'oyalar bilan chiqish, o'z fikrini erkin ifoda etish, fantaziya qilish va mustaqil qaror qabul qilish kabi ijodiy jarayonlarga qiziqish bilan yondashadi.

Pedagogik va psixologik tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, bolalarning kreativ imkoniyatlari tabiiy holda mavjud bo'lib, ularni to'g'ri yo'naltirish, rag'batlantirish va rivojlantirish ta'lim tizimi va o'qituvchining vazifasi hisoblanadi. Bu jarayonda ota-onalarning ham faol ishtiroki, ta'lim muhitining ochiq va ijodiy bo'lishi muhim o'rin tutadi.

Shu boisdan, ushbu maqolada boshlang'ich sinf o'quvchilarida kreativlikni qanday shakllantirish mumkinligi, ularning ijodiy imkoniyatlari qanday sharoitlarda namoyon bo'lishi va bu jarayonda o'qituvchi hamda ota-onalarning rolini qanday baholash mumkinligi haqida so'z yuritiladi. Shuningdek, ilmiy tadqiqotlar va amaliy tajribalar asosida bolalarda ijodiy salohiyatni rivojlantirish bo'yicha samarali tavsiyalar beriladi.

Tadqiqot natijalari. O'tkazilgan tadqiqotlar asosida boshlang'ich sinf o'quvchilarining kreativ imkoniyatlari turli omillar ta'sirida shakllanishi va namoyon bo'lishi aniqlangan. Tadqiqot doirasida 2–4-sinf o'quvchilari orasida so'rovnoma, kuzatuv va ijodiy topshiriqlar asosida tajriba-sinov ishlari olib borildi. Tadqiqot quyidagi yo'nalishlar bo'yicha olib borildi:

Kreativlik darajasini aniqlash:

Maxsus ishlab chiqilgan topshiriqlar asosida bolalarning tasavvuri, erkin fikrlashi, fantaziyasi, muammoli vaziyatlarga bo'lgan yondashuvi baholandi. Natijalarga ko'ra, bolalarning taxminan 65% ida ijodiy fikrlashga moyillik mavjud bo'lib, ular noan'anaviy javoblar bera olish, yangi g'oyalar ilgari surish va o'z fikrlarini rasm yoki hikoya orqali ifoda eta olishgan.

Boshlang'ich sinf o'quvchilarining kreativlik darajasini aniqlash maqsadida maxsus ishlab chiqilgan diagnostik topshiriqlar majmuasi asosida sinovlar o'tkazildi. Ushbu topshiriqlar Torrance'ning ijodiy fikrlash testlariga moslashtirilgan holda, yosh xususiyatlari hisobga olinib tuzildi. Topshiriqlar asosan quyidagi ko'rsatkichlar asosida baholandi:

Erkinlik darajasi (fluency): o'quvchining berilgan topshiriqqa qancha sonli javob bera olganligi.

Moslashuvchanlik (flexibility): turli toifadagi javoblar berish qobiliyati.

Originallik (originality): o'ziga xos, noodatiy va kam uchraydigan fikrlarni bildirish qobiliyati.

Detallashtirish (elaboration): fikrni kengaytirish va izohlash mahorati.

Tajriba davomida 100 nafarga yaqin 2–4-sinf o'quvchilari bilan ishlanib, har bir sinfda o'quvchilarning kreativ yondashuvini aniqlash uchun turli ijodiy mashqlar va verbal (og'zaki) va neverbal (rasmli) testlar o'tkazildi.

Natijalar quyidagicha bo'ldi:

2-sinf o'quvchilarining **52%** da kreativ fikrlash elementlari mavjud bo'lib, ular odatda rasmi topshiriqlarda faolroq ishtirok etgan.

3-sinf o'quvchilarida bu ko'rsatkich **68%** ga yetgan bo'lib, ular hikoya tuzish, ochiq savollarga javob berishda yuqori faollik ko'rsatgan.

4-sinf o'quvchilari orasida esa **74%** o'quvchi yuqori yoki o'rtacha darajada kreativ fikrlash ko'nikmalariga ega ekanligi aniqlangan.

O'quvchilarning kreativlik ko'rsatkichlariga ta'sir etuvchi omillar sifatida quyidagilar aniqlandi:

Individual psixologik xususiyatlar: o'z fikrini ochiq ifoda eta olish, tashabbuskorlik, hissiy barqarorlik;

O'quv muhitining erkinligi: o'qituvchining qo'llab-quvvatlovchi munosabati, tanqidsiz qabul qilish muhiti;

Topshiriqlarning ochiqligi: yakkol yechimga ega bo'lmagan, ko'p jihatdan taxmin va fantaziya talab etuvchi topshiriqlar.

Umuman olganda, o'quvchilarning kreativlik darajasi ular bilan qanday metodlarda ishlanishiga, qanday topshiriqlar taqdim etilishiga va ularning shaxsiy xususiyatlariga bevosita bog'liq ekanligi kuzatildi. Bu natijalar asosida metodik tavsiyalar ishlab chiqildi va kreativlikni rivojlantirish uchun qulay sharoitlar yaratish zarurligi ta'kidlandi.

O'qituvchi yondashuvining ta'siri:

Kreativlikning rivojlanishida o'qituvchining motivatsion, erkin muhit yaratishga qaratilgan yondashuvi asosiy o'rin tutishi aniqlandi. Faol, interaktiv metodlardan foydalanadigan, bolalarning individual xususiyatlarini inobatga olgan o'qituvchilar sinfida o'quvchilarning kreativ namoyonlari yuqori bo'ldi.

Boshlang'ich sinf o'quvchilarining kreativ imkoniyatlari namoyon bo'lishida o'qituvchining shaxsiy yondashuvi, didaktik uslubi va pedagogik mahorati hal qiluvchi omillardan biri sifatida namoyon bo'ladi. Tadqiqotlar davomida aniqlanishicha, o'qituvchining ijodiy yondashuvi, bolalar fikriga hurmat bilan yondashishi va qo'llab-quvvatlovchi muhit yaratishi o'quvchilarning erkin fikr bildirishi va yangilik yaratishga intilishini keskin darajada oshiradi.

Tahlil qilingan ma'lumotlarga ko'ra, quyidagi pedagogik yondashuvlar eng samarali bo'lib chiqdi:

Faol va interaktiv metodlardan foydalanish:

O'yinli darslar, rolli o'yinlar, kichik guruhlarda ishlash, loyiha asosida o'qitish bolalarning mustaqil fikrlashiga, yangicha yondashuvlar topishiga imkon yaratadi.

O'quvchilar fikrini qadrlash va erkin ifoda qilishga ruxsat berish:

O'qituvchi tomonidan o'quvchining har qanday g'oyasi e'tiborga olinishi, noto'g'ri javoblar uchun tanqid qilinmasligi bolaning o'z fikrini ochiq bayon etishiga imkon beradi. Bu esa kreativlikning ilk belgilari sanaladi.

Individuallashtirilgan yondashuv:

Har bir o'quvchining qiziqishlari va qobiliyatlarini hisobga olgan holda ish olib borgan o'qituvchilar guruhida ijodiy ko'rsatkichlar ancha yuqori bo'lgan. Ayniqsa, musiqa, tasviriy san'at, matematika va adabiyotga qiziquvchi bolalarga mos ijodiy topshiriqlar berilganda natija sezilarli bo'lgan.

Konstruktiv fikr almashinuvi va ochiq savollar berish:

Savollar ochiq va ko'p yo'lli bo'lsa, o'quvchilarning fikrlash doirasi kengayadi. "Nima uchun?", "Agar shunday bo'lsa-chi?" kabi savollar ijodiy yondashuvni rag'batlantiradi.

Rag'batlantirish va motivatsiya:

Ijodiy yondashuv ko'rsatgan bolalarning kichik yutuqlari ham e'tirof etilishi, og'zaki maqtov, ko'rgazmalarga qo'yish, dars davomida boshqa bolalarga namuna sifatida ko'rsatish ularning kreativlikka bo'lgan ichki motivatsiyasini oshiradi.

Tadqiqot davomida kuzatilgan sinflarda yuqori kreativlik ko'rsatkichlari aynan yuqoridagi pedagogik yondashuvlarni amaliyotda qo'llayotgan o'qituvchilar sinflarida kuzatildi. Aksincha, an'anaviy, nazariy-reproduktiv usullar bilan mashg'ul bo'lgan sinflarda bolalarning kreativlik namoyon bo'lishi ancha past darajada bo'lgan.

Shu sababli, boshlang'ich ta'limda faol, ochiq va qiziqarli ta'lim muhiti yaratish, o'qituvchining innovatsion metodlarga ochiqligi va bolalarning shaxsiy imkoniyatlariga hurmat bilan yondashuvi kreativ salohiyatni rivojlantirishning eng muhim shartlaridan biri hisoblanadi.

Ta'lim muhiti va oilaning o'rni:

Tadqiqotlar shuni ko'rsatdiki, ijodiy faoliyatga rag'batlantiruvchi o'quv muhitida o'qiyotgan va oilada erkin fikr almashinuvi mavjud bo'lgan o'quvchilarda

kutilganidan yuqori kreativ natijalar kuzatildi. Bunga ota-onaning bolaga bergan e'tibori, savollarga erkin javob berishga undashi va uy sharoitida ijodkorlikka oid materiallar (rangli qog'oz, konstruktorlar, rasm materiallari) mavjudligi sabab bo'lmoqda.

Boshlang'ich sinf o'quvchilarining kreativ imkoniyatlarini rivojlantirishda ta'lim muhiti va oilaning tutgan o'rni beqiyosdir. O'quvchilarni o'z fikrini erkin bayon eta oladigan, yangilik yaratishga undaydigan va shaxsiy g'oyalarini qadrlaydigan muhitda o'qitish, ularning kognitiv va emotsional rivojlanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

Ta'lim muhitining roli

Tadqiqot davomida aniqlanishicha, erkin, qo'llab-quvvatlovchi va ijodiy faoliyatni rag'batlantiruvchi sinf muhitida o'qiyotgan o'quvchilarda kreativ fikrlash ko'nikmalari yuqori darajada namoyon bo'lgan. Ayniqsa, quyidagi jihatlar kreativlik rivojiga katta ta'sir ko'rsatgan:

Sinfda erkinlik va ishonch muhiti mavjudligi: bolalar o'z fikrlarini bildirishdan cho'chimaydilar, noto'g'ri javoblar uchun tanqid qilinmaydi.

Vizual va texnik vositalarning mavjudligi: rasm chizish, qurish, loyihalash kabi mashg'ulotlar uchun zarur jihozlar mavjud bo'lsa, bu bolalarni amaliy ijodkorlikka undaydi.

Madaniy va badiiy muhit: kutubxona, teatr, tasviriy san'at ko'rgazmalari, maktab to'garaklari kabi tashkiliy faoliyatlar ijodkorlikni yanada rag'batlantiradi.

Oilaviy muhitning ta'siri

Kreativ imkoniyatlarning rivojlanishida oilaning roli ham muhim. Tadqiqotda qatnashgan o'quvchilarning oilaviy muhitlari o'rganilganida, quyidagi omillar sezilarli ta'sir ko'rsatgani aniqlangan:

Ota-onalarning bolaning fikrini tinglashi va erkin ifoda etishga undashi: bolaga mustaqil qaror qabul qilish imkoniyati berilgan oilalarda kreativlik darajasi yuqori bo'lgan.

Ijodiy faoliyatga rag'batlantirish: uy sharoitida rasm, hikoya yozish, qurish, o'yinlar orqali ijodiy faoliyatga vaqt ajratilishi bolaning qiziqishini mustahkamlagan.

Axborotga boy muhit: bolaga kitoblar, didaktik o'yinlar, ta'limiy materiallar taqdim etilishi — ularning tasavvurini kengaytirgan.

Oiladagi emotsional barqarorlik: mehr-oqibat, psixologik qo'llab-quvvatlash mavjud oilalarda bolalar o'zlarini ishonchli his qilishgan va faolroq bo'lishgan.

Shuningdek, oilaviy va maktab muhiti o'rtasidagi hamkorlik ham kreativ salohiyat rivojida katta ahamiyat kasb etadi. Ota-onalar va o'qituvchilar o'rtasida muntazam axborot almashinuvi, bolalarning ijobiy tomonlarini muhokama qilish, umumiy rivojga qaratilgan rejalarning ishlab chiqilishi — ijodkorlik uchun sog'lom poydevor yaratadi.

Yosh va sinf darajasining ta'siri:

Tadqiqot davomida aniqlanishicha, kreativ imkoniyatlarning namoyon bo'lishi sinf darajasiga ko'ra ortib boradi. Ayniqsa 3- va 4-sinf o'quvchilarida mavhum fikrlash va o'z fikrini mustaqil ifodalash darajasi ancha yuqori ekanligi qayd etildi.

Ijodiy topshiriqlarning ta'siri:

Dars jarayonida qo'llanilgan ijodiy topshiriqlar – ochiq yakunli savollar, rolli o'yinlar, hikoya to'ldirish kabi mashg'ulotlar o'quvchilarning o'ziga xos fikrlashini kuchaytirgani kuzatildi. Bu orqali bolalar o'z g'oyalarini erkin ifoda etish, hamkorlikda ishlash va ijodiy qarorlar qabul qilishga intilgan.

Xulosa

Boshlang'ich sinf o'quvchilarining kreativ imkoniyatlarini rivojlantirish zamonaviy ta'lim tizimining ustuvor yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. O'tkazilgan tadqiqotlar asosida quyidagi xulosalarga kelindi:

Kreativlik — bu tug'ma emas, balki rivojlantiriladigan sifatdir. To'g'ri yondashuv, rag'bat va qo'llab-quvvatlovchi muhit mavjud bo'lsa, har qanday bola o'zining ijodiy salohiyatini namoyon eta oladi.

O'qituvchining didaktik yondashuvi hal qiluvchi ahamiyatga ega. Faol o'qitish metodlari, ochiq savollar, guruhli ishlash va individual yondashuv bolalarda erkin fikrlashni rag'batlantiradi.

Ta'lim muhiti va oilaning o'zaro uyg'unligi kreativlikni rivojlantirishda muhim omildir. O'qituvchi va ota-onalar o'rtasidagi hamkorlik, bolaga nisbatan hurmatli va mehrli munosabat uning ichki motivatsiyasini kuchaytiradi.

Kreativlikni baholash va o'stirish uzluksiz jarayondir. Maxsus testlar, kuzatuvlar va amaliy topshiriqlar orqali o'quvchilar ijodiy salohiyati aniqlanib, uni rivojlantirishga qaratilgan individual dasturlar ishlab chiqilishi kerak.

Ijodiy muhitni yaratish pedagogik mahoratni talab qiladi. Har bir bola o'z iqtidoriga ega va u faqat ochiq, quvnoq, qo'llab-quvvatlovchi muhitda to'liq namoyon bo'lishi mumkin.

Ushbu tadqiqot asosida boshlang'ich sinf o'qituvchilari, metodistlar hamda ota-onalar uchun tavsiyalar ishlab chiqildi. Ushbu tavsiyalar amaliyotga tatbiq etilganda, o'quvchilarning nafaqat akademik, balki ijodiy salohiyati ham izchil rivojlanishiga erishiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. World Customs Organization (WCO) (2015). SAFE Framework of Standards to Secure and Facilitate Global Trade. Brussels: WCO. 1(4), 45–59.
2. Torrance, E. P. (1974). Torrance Tests of Creative Thinking: Norms-Technical Manual. Princeton, NJ: Personnel Press.
3. Guilford, J. P. (1950). Creativity. American Psychologist, 5(9), 444–454.

4. Vygotsky, L. S. (2004). Imagination and Creativity in Childhood. *Journal of Russian and East European Psychology*, 42(1), 7–97.
5. Runco, M. A., & Acar, S. (2012). Divergent Thinking as an Indicator of Creative Potential. *Creativity Research Journal*, 24(1), 66–75.
6. Muxammadjonova, S. (2022). Boshlang'ich ta'limda o'quvchilarning ijodiy fikrlashini rivojlantirishda zamonaviy metodlar. *Pedagogika va psixologiya*, 3(15), 123–130.
7. O'zbekiston Respublikasi Xalq ta'limi vazirligi. (2020). Boshlang'ich ta'lim metodikasi. Toshkent: "Fan va texnologiya" nashriyoti.